

snovanja

POGOVORI O KULTURI

snovanja

LETO 5 — ŠTEVILKA 3
KLANJ — 14. JULIJA 1971

Dr. Cene Avguštin

Stari Kranj v okviru evropskih urbanističnih in arhitekturnih prizadevanj

1. MEISSEN (grad). Stanovanjske hiše iz mlajše staroslovanske dobe (rekonstr. I. Herrmann itd.)

Poskus prikazati kontinuiran naselbinski razvoj Kranja (op. 1) so omogočila šele številna povojna arheološka raziskovanja na kranjskem pomolu in v njegovi okolici. Tako so arheološka izkopavanja leta 1953, ki jih je vodil Narodni muzej v Ljubljani, dokazala nepretrganost stavbnega razvoja tja do prazgodovinskih časov, saj so bili na prostoru kasnejše staroslovanske nekropole v bližini cerkve najdeni sledovi halštatske naselbinske kulture. O njenem obstoju je do tedaj govorilo le grobišče na periferiji mesta. Za raziskovalca naselbinenega razvoja pa je bila pri tem važna predvsem ugotovitev, da se je naselbinski kontinuum oblikoval predvsem na sredini pomola in ne, kot smo do tedaj domnevali, na njegovem najbolj izpostavljenem in za obrambo najbolj pripravnem jugovzhodnem zaključku — na današnjem Pungertu. Sondažne raziskave na tem področju niso prinesle nobenih pozitivnih rezultatov. Vse to kaže, da je bil razvoj naselbine predvsem močno vezan na komunikacijo, ki je verjetno že v najstarejših časih prečila pomol in se prek savskega brega usmerjala čez reko. Pomen prometne poti pri oblikovanju in rasti naselbine čutimo tudi kasneje, saj obrambno odlično postavljeni Pungert ostaja slabo naseljen tudi v času preseeljavanja narodov in — kar zagotovo vemo — skozi ves visoki in kasni srednji vek.

Obstoj prometne poti ali vsaj njena neposredna bližina je bila za nastanek in razvoj večjih naselbinskih organizmov in še posebej kasnejših mest osnovnega pomena. Zaukazane poti so bile za rast srednjeveških naselij le izjemna in začasna rešitev. Blago je potovalo po tisti poti, ki je bila najbolj prikladna, tako kot še danes. Spomnimo se samo usode Radovljice v 18. stoletju ali Kamnika po oživitvi daleč vrstnan od mesta speljane trojanske ceste leta 1536.

Medtem ko nam prometna pot kot važna in verjetno tudi prevladujoča komponenta naselbinskega razvoja daje slutiti določene posledice v smislu nastajanja predvsem longitudinalnih ob-

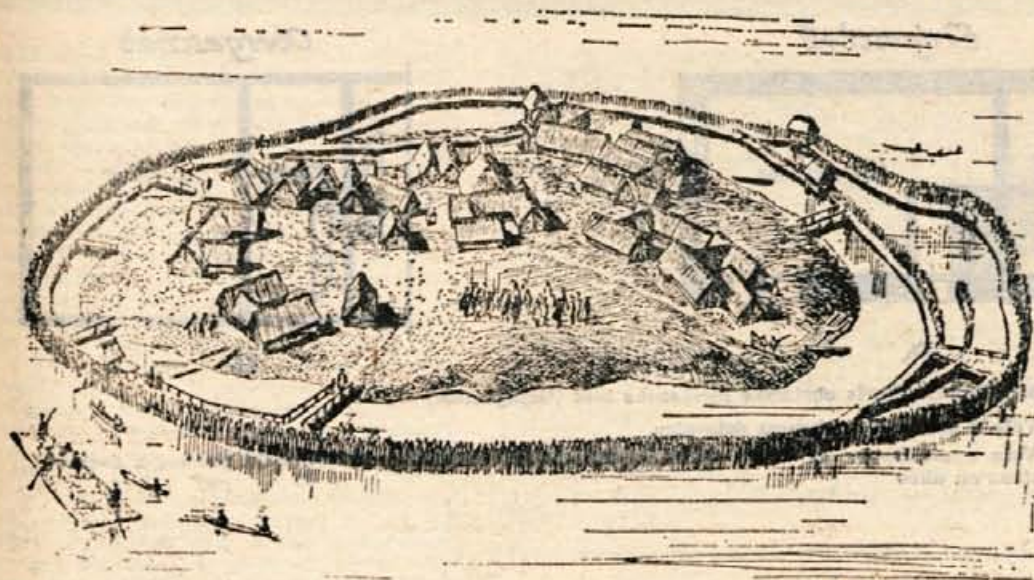
(Nadaljevanje na naslednji strani)

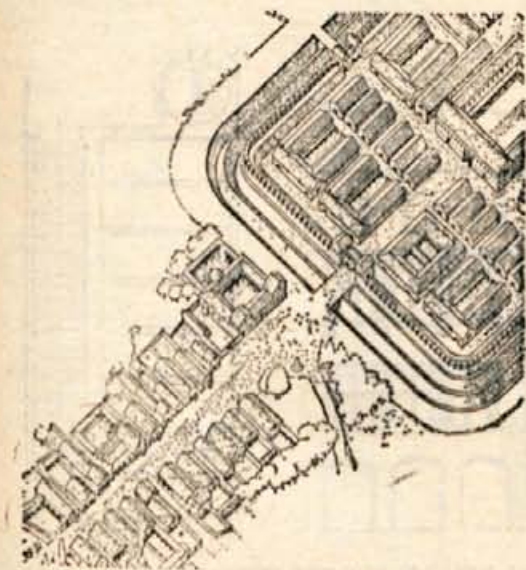

● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina

5. BUCHAU AM FEDERSEEMOOR. Naselbina iz železne dobe (rekonstr. W. Radig)

meljno gradivo o tem vprašanju prinaša za naše ozemlje razprava Frana Zwitterja K predzgodovini mest in meščanstva na starokarantanskih tleh (op. 12), za Nemčijo razprava Kurta Junghansa Die deutsche Stadt in Frühfeudalismus (op. 13) in druge. Milko Kos (op. 14) postavlja tako vaško tržišče — marktstatt tudi na novomeški pomol še pred Rudolfovo ustanovitvijo mesta. Tudi pri sedoših prafar, posebno tistih ob prometnih poteh, kjer so se kasneje razvile meščanske naselbine, moremo domnevati določeno obliko trgovanja, saj je farni sedež, kakršen je bil npr. tudi Kranj kot izrazit aglomeracijski faktor, kar vzpodbujal k dejavnosti te vrste. Da je bila pri ustanavljanju mest in trgov večkrat po sredi že obstoječa tržna tradicija, kaže primer Tržiča, ki se, kot ugotavlja Milko Kos (op. 15), že 150 let pred formalno ustanovitvijo trga leta 1492 omejuje kot Mercatum novum (l. 1337) in nekaj let kasneje (l. 1341) kot forum sub alpinis.

6. Tip rimskega vojaškega tabora z meščansko naselbino (rekonstr. W. Radig)

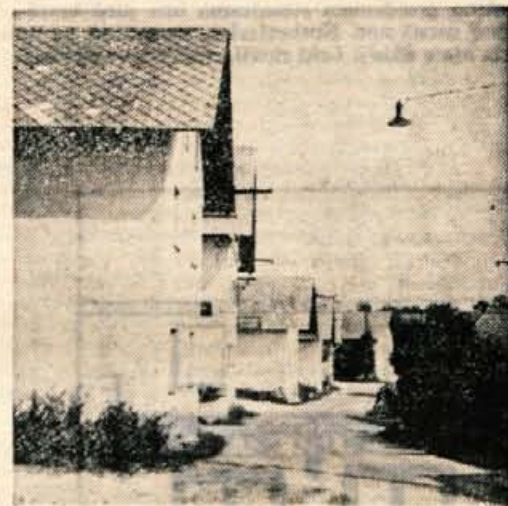
Lokacija prvotnega tržišča se lahko veže na samo prometno pot, pogosto pa se nasloni na cerkveno stavbo. V njeni bližini se, kot kažejo primeri od drugod (naj navedem le Augsburg, Halberstadt, Minden ali Hersfeld) in če so terenske razmere ugodne, izoblikuje poseben tržni prostor, kakršnega predvidevamo tudi v Kranju. Neposreden povod za to domnevo je dala arheološka preiskava terena na severni strani cerkve, na mestu današnje tržnice, kjer je arheolog Andrej Vailč, kot navaja tudi njegovo poročilo v Varstvu spomenikov za leto 1968/69, ugotovil v nasprotju z ostalim področjem okrog župne cerkve skoraj popolno sterilnost zemljišča. Dopolnimo naj še, da se tega področja tudi kasnejša parcelacija zemljišč na pomolu ob ustanovitvi mesta v prvi polovici 13. stoletja ni dotaknila in je ostal pridržan za posebne potrebe mesta in plemstva. Tem domnevam bi dodal novo: položaj predvidenega tržnega prostora, kulturne stavbe ob njem in ob podolžni stranici trga potekajoče prometne žile kažejo toliko sorodnosti s podobnimi naselbinsko-tržnimi ureditvami v antični dobi, kot jih npr. posreduje O. Leixner, da ne bo odveč, če pri nastajanju prvotnega tržnega prostora opozorimo na morebitno prisotnost antične tradicije na kranjskem pomolu, čeprav o njej zaenkrat vemo le malo in so pomembnejše najdbe znane predvsem iz okolice Kranja oziroma antičnega Carnuntum: nekdanja šmartinska cerkev pri savskem mostu, Zabnica, Naklo, Bobovk, Britof, Senčur, Smartno pri Cerkljah, Tupalčice itd. (op. 16).

Grad mejnega grofa kranjske krajine, po katerem se je v visokem srednjem veku izoblikovalo nemško ime za Kranj (Chreinburga) in ki je po vsej verjetnosti tako kot vsi kasnejši grajski objekti v mestu stal na robu savske terase nad mostom čez reko, utegne biti naslednik te ali one verjetno lesene utrdbe iz staroslovanske dobe. Obseg kranjske staroslovanske nekropole je namreč tako velik, izkopano gradivo tako bogato, pri tem pa strateška izbira kraja tako očitna, da si večjega utrjenega objekta v tej dobi skoraj ne moremo odmisli. Predvidena arheološka izkopavanja v okolici današnjega gradu Kieselstein nam utegne prinesiti več jasnosti tudi za to obdobje kranjske zgodovine in arhitekture.

Vse dosedanje domneve prerastejo v ugotovitve šele z ustanovitvijo meščanske naselbine na pomolu v dvajsetih letih 13. stoletja. Tlorisna zasnova Kranja se je izoblikovala v tesni naslonitvi na obliko terena. Ozki in dolgi pomol ob sotočju dveh rek je pogojeval podolžno obliko naselja.

Prav zaradi morfološke sorodnosti zemljišča so si mesta, zrastle na pomolih, tako podobna. Primerjati je treba s Kranjem le Skofjo Loko, Radovljico, Kostanjevico, Višnjo goro ali morda Bern in mnoga druga mesta s podobno lego. Soroden vpliv na izoblikovanje podolžnega mestnega tlorisa je imela tudi dolinska tesen (naj omenim Tržič ali Zeleznko Kaplo) ali lega mesta med grajskim hribom in reko (npr. Ljubljana). Odločujoča pri nastanku longitudinalnega tlorisa je bila tudi smer glavne komunikacije, ki se je morala ujemati s smerjo pomola. Tako se je pod drugačnimi pogoji na zemljišču, ki ga je obkročila Rinja, izoblikovalo tlorisno močno središčno orientirano Kočevje. Podoben pojav opazamo tudi pri Novem mestu, čeprav je pri nastanku njegove tlorisne zasnove soodločala tudi širina pomola. Nekakšno vmesno stopnjo med longitudinalno in centralno tlorisno zasnovo predstavlja npr. Kamnik, kjer se je od glavne prometne smeri odcepila odvodnica proti Tuhinju, ki je povzročila določeno preusmeritev prometnega tkiva v vsem vzhodnem predelu mesta in s tem preprečila oblikovanje izrazitejše podolžne tlorisne smeri, ki je sicer tako značilna za sosednjo starejšo Sutno. Podobni prometni odvodi, postavljeni pravokotno na smer osnovne komunikacije

(Nadaljevanje na naslednji strani)

7. PREDTRG PRI RADOVLJICI. Primer kolonizacijskega kmečkega naselja. Po obliki enake hiše stojijo v vrsti in so s čeli obrnjene proti cesti

8. S čelno stranjo proti cesti obrnjeni meščanski hiši v Radovljici. Prehod med njima je danes zaidan

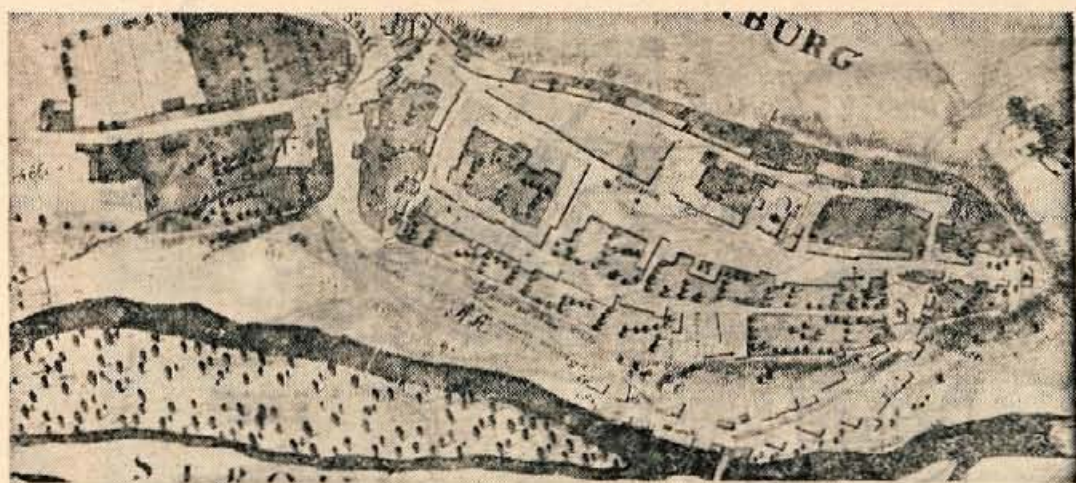
● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina

izdelal Hermann Wengert, za Koroško l. 1939 Karl Ulbrich in za nekdanjo Kranjsko l. 1940 Jože Gregorič, imajo kot vsi podobni tipološki prikazi le to pomanjkljivost, da mestna telesa niso obravnavana kot enkratni organizmi, katerih različne oblike so pogojevali: oblika tal, prometna lega, obrambni predpogoji in številni drugi razlogi. Tako potrebujemo za primerjalno urbanistično raziskavo poleg tipološke oznake naselbinske gmote kot celote ali njenega tržnega prostora tudi izčrpnjšo opredelitev oblike in strukture celotne prometne mreže s položajem prečnih in vzporednih ulic, prometnih vpadnic itd. Važna za opredelitev je tudi oblika hišnih blokov ter položaj gradu, sakralne stavbe, mestne hiše ali obrambnih naprav. Tudi raziskave o vplivu tlorisne zasnove na oblikovanje prostorskih vrednot mesta so šele na začetku. O načinih oblikovanja ali bolje nastajanja prostorskih ambientov v naših mestnih naseljih vemo kaj malo, čeprav je ulični ali tržni prostor enakopraven in stilno ter časovno povsem določljiv element v razvoju mestnega organizma. Tudi sistem oblikovanja prostorskih dominant po mestnem telesu je v širšem in primerjalnem pogledu le malo poznan. Predvsem po Steletovi, Curkovi in Cevčevi za slugi smo seznanjeni s pomembnejšimi vedutnimi sestavi slovenskih mest.

Ze na prvi pogled vidne razlike v tipološki strukturi štajerskih, obmorskih, gorenjskih in v razmerju do teh celo dolenskih mest opravičujejo dosedanje regionalno zasnovane raziskave (Jože Curk — štajerska mesta, Stane Bernik — obmorska mesta itd.), čeprav je pri tem prav tako potreben pregled nad celotnim gradivom, saj so se posamezni tlorisni, prostorski in plastični elementi prenašali po številnih poteh iz mesta v mesto. Naj v zvezi s tem opozorim na uporabnost Gestrinovih raziskav o trgovini med obmorskimi in zalednimi mesti (op. 18) tudi za urbanistične in arhitekturne primerjalne študije. Tako so mnoge npr. za prostorsko oblikovanje obmorskih mest značilne komponente (način postavitve dominant po mestnem prostoru, oblikovanje strnjene uličnega ostenja z zaobrnitvijo slemen proti cesti itd.) zašle tudi v zaledni prostor in jih lahko ugotavljamo tako na Gorenjskem kot tudi drugod. Iz istih razlogov iz programa raziskovanj ne moremo izključiti Koroške in drugih bližnjih pokrajin.

13. ROVINJ. Meščanska hiša z dvema oknoma v nadstropju in kaminom, ki je speljan po sredni fasadi

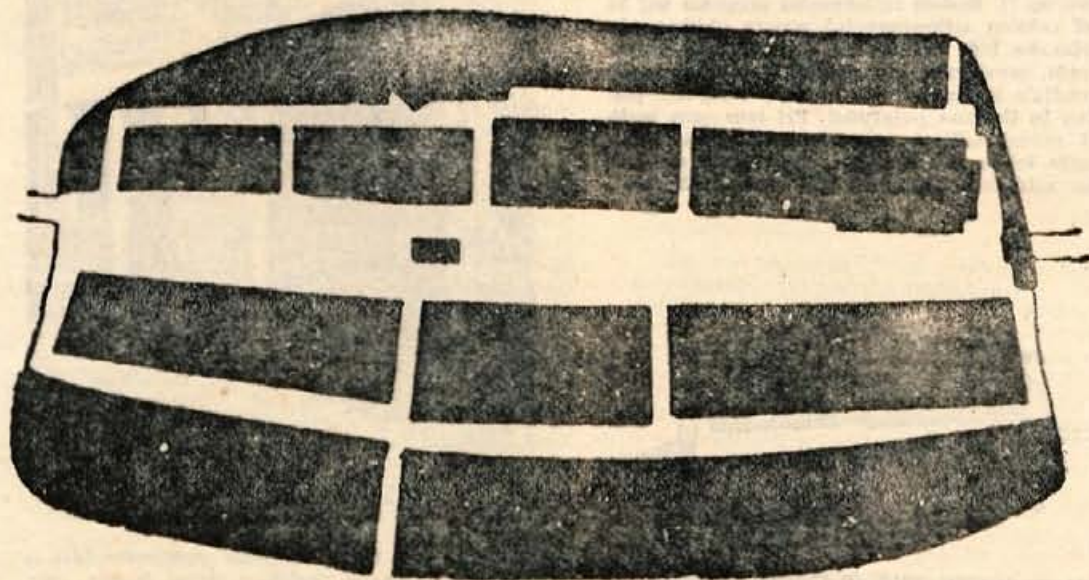
14. Najstarejši ohranjeni tlorisni posnetek Kranja (del) iz kasnega 18. stoletja (med l. 1770 in l. 1789)

Se v večji meri veljajo zgornje ugotovitve za meščansko stavbarstvo, saj so se tudi arhitekturne oblike neprestano prenašale iz kraja v kraj. Ze sama meščanska hiša ima po svoji tlorisni, plastični in prostorski izoblikovanosti izrazit evropski značaj. Srednjeveška hiša, ki je nastala npr. na tleh opuščene antičnega foruma v Poreču, ali romanska hiša iz 13. stoletja v Pušji vasi na Furlanskem, gotska meščanska hiša v Avignonu ali Montaubanu, hiše na Koroškem, Tirolskem, Češkem, v Nemčiji, na Holandskem ali v srednjeveški Budimpešti — vse imajo skoraj enake osnovne značilnosti, vsepovsod se srečujemo z isto gradbeno zasnovo, ali konkretnje, s skoraj enako širino pročelja in enako razporejenimi poslovnimi in stanovanjskimi prostori. Ta presenetljiva enakost meščanske hiše v evropskem prostoru obenem razodeva kar nenavadno sorodnost vsakdanjih potreb in zahtev srednjeveškega meščana ter njegovo po cehovskih načelih in zahtevah uravnavano podobnost življenja in dela (sl. 18).

Razumljivo je, da sta čas in prostor po svoje zaznamovala zunanjo in notranjo podobo prvotne, iz kmečke zemljiške kolonizacije prevzete in

v novem mestnem ambientu preoblikovane meščanske hiše. Arhitekturni elementi in še posebej fasadne ploskve so se spreminjale, kot so se menjavale stilne oblike od romanske dobe do historizma 19. stoletja. Spreminjala in bogatila se je prvotna dvokapna streha s trikotnim čelom; v kasnem srednjem veku in v dobi renesanse so v Italiji, na Češkem, Tirolskem, v Franciji in marsikje drugod — celo v našem Novem mestu — pritličja hiš dobila namesto nekdanjih odprtih tržnic z ločnimi odprtinami proti cesti obrnjene hodnike, da je bilo trgovanje udobnejše ter podoba trga in ulice privlačnejša. V 16. in 17. stoletju so se mnoge hiše po italijanskem vzoru obogatile z arkadnimi dvorišči. Da bi kar najbolj izkoristili dragoceni prostor veže, so stopnišča posebno v Franciji speljali v okrogle stolpaste prizidke itd. Vse te in podobne oblikovne preobrazbe, ki jih je doživel prvotni koncept meščanske hiše in s katerimi smo se seznanili že na začetku našega razpravljanja, pa so v bistvu le obogatitev strogo določenega gradbenega programa.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

15. FREISTADT. Paralelni sistem mestnih komunikacij z razširjenim cestnim trgom (O. Lefxner)

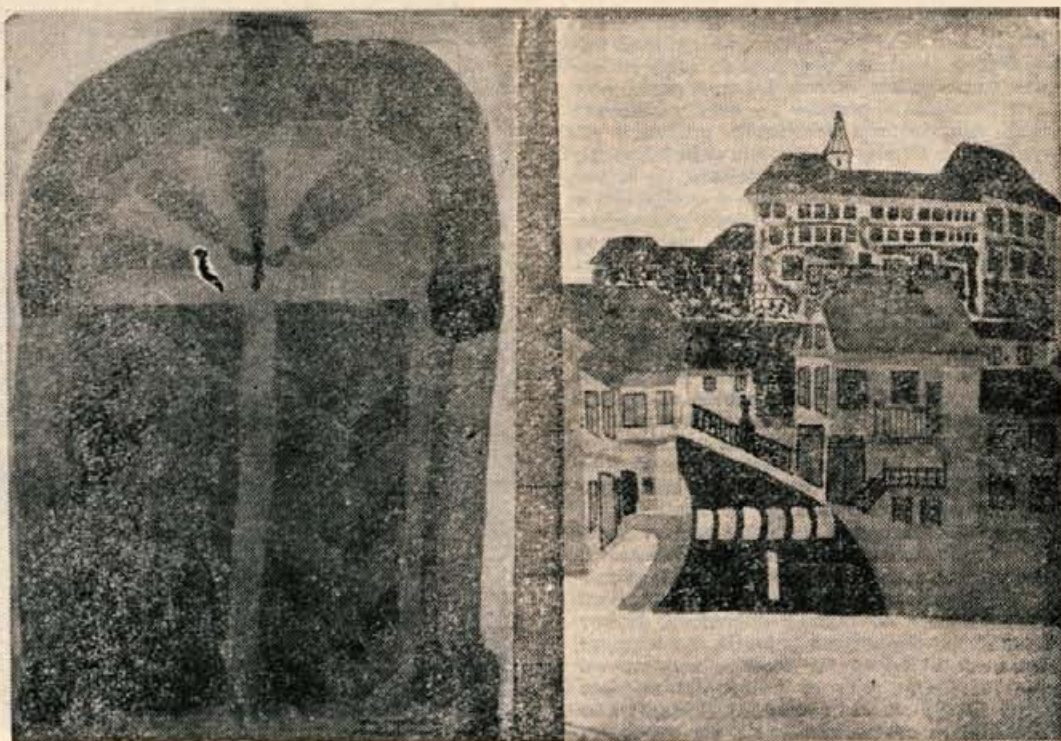

● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● li

Mala Groharjeva slikarska kolonija v Škofji Loki

Mala Groharjeva slikarska kolonija 1971 je že četrto zaporedno srečanje pionirjev likovnikov v Škofji Loki. Od prvega skromnega poskusa, ko so se pod okriljem Ljudske tehnike zbrali v Sk. Loki pionirji fotoamaterji in pionirji likovniki, se je že marsikaj spremenilo. Ze na prvem likovnem srečanju je dobila ta manifestacija ime Mala Groharjeva slikarska kolonija, ki se je v naslednjih letih vključila kot ena izmed številnih prireditev v Jugoslovanske pionirske igre. Sprva je bila zasnovana kot tekmovalna prireditev, kot

srečanje pionirjev likovnikov osnovnih šol. Kasneje pa se je pri vseh pomislekih ob tekmovalnem načinu slikanja, ob podeljevanju nagrad za najboljša prva mesta, torej za najboljša likovna dela pionirjev, uveljavilo povsem nasprotno načelo samega sodelovanja na prireditvi in spoznavanja kraja ter zблиževanja pionirjev iz Slovenije in iz drugih republik s pionirji domačini. Opuščitev nagrajevanja in s tem tekmovalnega načina dela v Mali Groharjevi slikarski koloniji ima za posledico tudi razstavo, ki mora sprejeti od vseh pionirjev udeležencev po eno sliko ali risbo, kajti za mladega likovnika je to edino priznanje poleg diplome-potrdila, da se je udeležil dela v koloniji. Ker pa se število udeležencev iz leta v leto veča in ker je letošnja Mala Groharjeva slikarska kolonija kot prireditev pod okriljem Jugoslovanskih pionirskih iger že zveznega značaja, je razumljivo, da se poleg številnih slovenskih šol prijavljajo tudi šole iz drugih republik in tudi te v vedno večjem številu. Tako je letošnja prireditev sprejela 340 učencev in nekaj manj kot sto likovnih pedagogov. Po določilih mora namreč vsak pedagog pripeljati tri pionirje, učence osnovne šole, na kateri uči. Verjetno pride na ta način v Škofjo Loko jedro najboljših učencev, kar sicer ni pravilo. Ker pa se želi likovni pedagog z udeležbo in rezultatom, ki naj ga pokažejo njegovi učenci, tudi afirmirati, smemo domnevati, da se dela v slikarski koloniji udeležijo res najbolj nadarjeni in likovno podkovani učenci.

Likovni pedagogi so na letošnjem srečanju obravnavali predvsem problematiko likovne vzgoje z željo, da bi Zavod za šolstvo SRS dal likovni vzgoji pravo veljavo, da bi že enkrat razrešil probleme likovnega pouka v osnovnih šolah, ki kljub številnim podobnim manifestacijam, kakršna je Mala Groharjeva slikarska kolonija, nazaduje in izgublja pomen. Prav ob tem se soočajo tudi organizatorji s pomisleki o upravičenosti vsega vloženega dela in časa v organizacijo te prireditve. Vsakomur mora biti jasno, da sami organizatorji te likovne manifestacije ne bi zmogli vsega dela, če bi ne sodelovala z njimi dobesedno vsa Škofja Loka predvsem pri organizaciji prenočišč za nekaj več kot sto pedagogov in za dobrih dvesto pionirjev, kolikor so jih sprejeli na svoja stanovanja domači pionirji.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

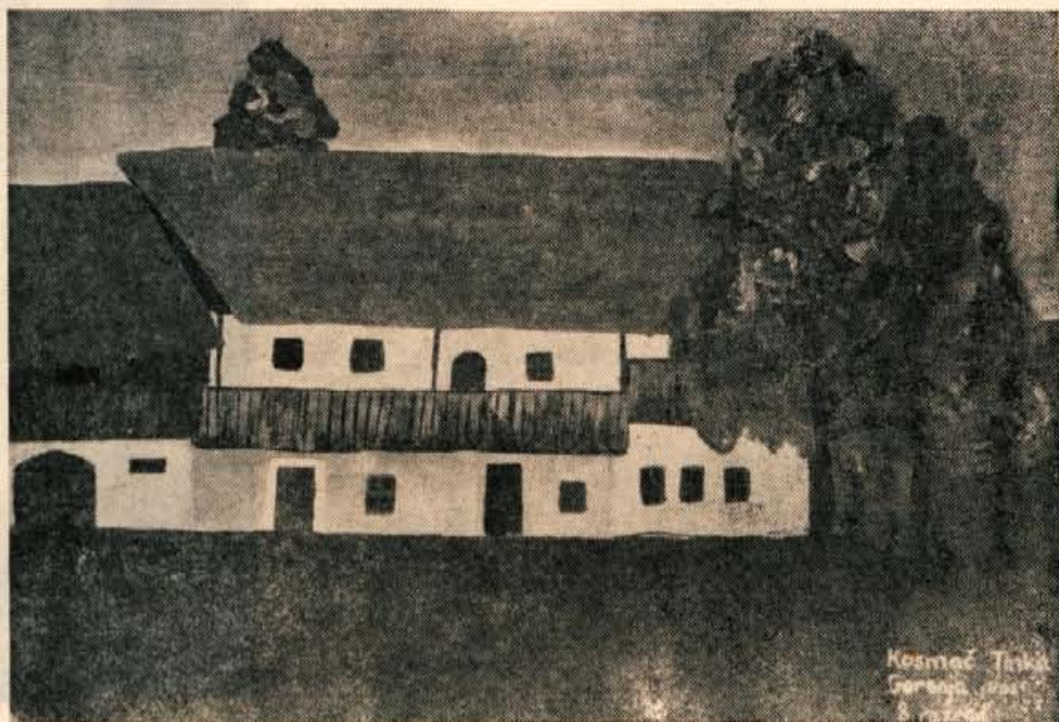
● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● H

imenujemo otroška neposrednost. Otrok je šel skozi več stopenj likovne vzgoje in je tako nujno moral, posebno še, če je imel ves čas istega profesorja, prevzeti nase vpliv šole. Ta pa je, kot sem že omenil, opazen ponekod slabše, drugod pa je tolikšen, da že po dveh letih opazovanja likovnih del takoj ločimo šolo in spoznamo likovnega pedagoga. Prav to nesorazmerje med neposrednim otroškim izrazom, ki ga še premorejo učenci nižjih razredov, in med učenci, ki so bolj podvrženi vplivom svojega profesorja, je vplivalo na odločitev odbora Male Groharjeve slikarske kolonije, da je določil tudi starostno mejo za udeležence kolonije. Pri nekaterih otroških delih na razstavi je opazen celo prevelik poseg pedagoga v učenčevo delo, kar je že večkrat vodilo k zamisli, da bi likovnega pedagoga popolnoma odstranili za tisti čas, ko otrok ustvarja. Sele tako bi dobili čiste otroške likovne stvaritve, ki bi jih ne vodilo neprestano pedagoško spodbujanje in opozarjanje na barvitost, na forme, ki so prisotne in ki jih je mogoče naslikati tudi drugače, pocenostavljeno, z opuščanjem vseh nadržanosti. Praksa je seveda pokazala, da otrok ne moremo pustiti samih. Vrsta pomislekov za in proti je pogojena v sami razstavi in delu kolonije ter na drugi strani v sami stroki, ki temelji na učnem načrtu, ki ne predvideva priprav za udeležbo na prireditvah, kakršna je Mala Groharjeva slikarska kolonija in podobne. Zato menim, da je oblika likovnega srečanja, do kakršne smo prišli v teh nekaj letih, še najboljša in da tudi rastava ne razvrednoti vseh prizadevanj in naporov Male Groharjeve slikarske kolonije, danes že tradicionalne prireditve zveznega značaja.

Povsem druga zadeva pa je študijsko obdelovanje zbranih del, ki bi jih moralo biti že osemsto, kolikor so jih otroci naredili v štirih kolonijah, a jih odbor ne hrani toliko. Pošljali smo jih na razne razstave, npr. v Novi Sad, Leningrad in drugam, kjer so slike tudi ostale. Zato smo sklenili, da otroških likovnih del ne bomo pošljali nikamor. Fond slik, ki je še ostal na voljo, pa bo prej ali slej potrebno temeljito pregledati, ga študijsko obdelati in pripraviti razstavo, ki naj bi odgovorila na zastavljena vprašanja. Sele takrat bo razstava Male Groharjeve slikarske kolonije izgubila vzdevek propagandno turistične prireditve, ki pa tudi v sedanjih pogojih, takšna, kakršna je, ne more razvrednotiti celotnega dela prirediteljev te likovne manifestacije.

Andrej Pavlovec

učinkuje bolj propagandno turistično kakor pa likovno. Če bi se likovni pedagogi Gorenjske zavedali pomena reklame, potem bi ne šla njihova razstava tako neopazno mimo nas, čeravno je bila pripravljena in postavljena na podlagi dobro premišljenega študijskega koncepta. Za razstavo Male Groharjeve slikarske kolonije pa menim, da je kljub tej opombi vsaj zame prav tako študijsko pomembna za tistega, ki iz množice likovnih del zna in more izbrati resnične kvalitete, za preprostega gledalca pa ostaja razstava s svojim pisanim vzorcem natrpanosti nepozabno doživetje. Za študijsko obdelavo je gradivo na voljo tudi po razstavi, saj ga je mogoče grupirati po najrazličnejših vidikih, le-te primerjati med seboj in navsezadnje tudi izločiti brez škode za učenca-udeleženca prireditve, kar bi na sami razstavi povzročalo neprijetnosti in nepedagoški prijem, če smo si enotni, da lahko razstavlja vsak, ki se udeleži te likovne manifestacije. Ker tovarišica Pibernikova v nadaljevanju članka razmišlja tudi o tem, da je »iz razstavljenih del razvidno, kako velik vpliv ima na otrokovo delo njegov učitelj«, bi z izločanjem del, vsaj nekaterih, morda prizadeli tudi mentorja. Prav gotovo pa s tem zadevamo tudi na že v začetku izraženo misel: v kolikšni meri je namreč možno uskladiti programske zahteve Male Groharjeve slikarske kolonije kot izvenšolske oblike dela z učenci s šolskim učnim programom, če je »slikanje po naravi za otroka izredno težavno, ker ga moti kup drobnarij, ki jih ne more in ne zna naslikati, moti ga preobilje barv, menjavanje svetlobe in sence ter še mnogo drugega«. Pri vseh delih na razstavi ugotavljamo, da je prisotnost pedagoga očitna do tolikšne mere, da je mogoče dela učencev ene šole popolnoma ločiti od druge, jih spoznati na prvi pogled kot odsev učiteljevih nagljenj in hotenj in tudi dobrega ter trdnega programa. Seveda pa taka likovna dela niso več odsev otroške neposrednosti, ki jo običajno opevamo ob ogledovanju otroškega likovnega sveta. Privlači nas tista neposredna nerodnost, naivnost, bujna fantazija, premešana z neverjetno spontanim smislom za izbiranje in skladno komponiranje barv. S takšnimi elementi otrok gradi virtuosno svojski likovni svet, v katerem odkrivamo vse od prijetno deformiranih, a še vedno spoznavnih predmetov do likovno povsem čistih abstraktnih kompozicij. Razstava v Skofji Loki je prav zaradi določene starostne stopnje otrok, ki so se udeležili likovne manifestacije in ki obiskujejo peti, šesti, sedmi in osmi razred osnovne šole, deloma okrnjena prav v tistem delu, ki ga

● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija ● poezija

srtasti kako kako poljubljam roko
leta poševno
cvetasti imej se dobro
leta visoko
plamenasti večer večer
leta kakor je treba
lisasti nasvidenje
leta kakor se leta
marogasti hočem hočem pripadati
leta samoumevno
pikčasti zaradi mene
krili široko
pegasti vzemite me
leta mogočno pohlevno
oškopljeni imejte me
leta kakor je treba
progasti popijte me
leta kakor se leta
črtkasti o jejte me
je možicej vstajač
napikljani solite me
je bahač
kvadrastasti sladkajte me
je ena od igrač
črtkasti kaj bo pa zdaj
leta navajeno
marmorasti ali ugajam
leta prekanjeno
škotski kaj bodo pa ljudje rekli
je žoga žoga
cikcakasti kako mi pristoji
je žoga poroga
diagonalni vedno vaš
je žoga enoroga

3
ki sem ti potreben
le za razvedrilo
kaj nisem lepo v mrzli samici
tvoj norček norček
saj vse mora biti v redu
vse se mora obrestovati
jemlji in gospoduj
telesna in duševna gosposka
o ura enoperesna
pohlevna
ploska
ne obupuj ne obupuj dopoveduj

dobrodošel
dobrodošel
kaj za vruga je spet to

4
notranjost človeka je zunanost besede
a čas ne ve za prostor
in prostor ne ve za čas

o ti ki sestradal
uževal moje pernato
kesanje
mojo operoteno prilagodljivost
o naj notranjost prime zunanost
pod pazduho

v katerem smislu neki
po slovenski deželi
prosto pot imam

5
mar sem res samo besedoprepjka
dnina telesu je to
desetina čutom je to
ti si to rokavico pohodil
jaz: tvoj zatebojček sem jo pobral

mar res se mi nasmijaš
res res
o treba bo razlomiti že zaceljene ude
znova razlomiti
treba bo izžigati divje meso
treba bo stisniti zobe
treba bo vsem besedoprepjkam
stopiti na rep

6
britev dobrega in zlega izročamo
koso dobrega in zlega izročamo
žrd dobrega in zlega izročamo
iz roda v rod

legendo o kafri uvezemo
legendo o živem srebru uvezemo
v prikinavanje prihodnosti
v rokov hinavščine ognjokov splavov
malokrvnosti prisadov in pobitosti

pojdi no čeprav
je zemlja vsemogočna
čudežev ne dela več

7
ko bo smrt življenje življenjce
bomo živeli živeli
ko bo smrt žibel žibel
se bomo zibali zibali
ko bo smrt protje protje
jo bomo upogibali
ovijali okoli prstov
ko bo smrt solza solza
jo bomo potočili

8
potrkavajo kopita planetov v naša
naključja
o čuj me čuj polarna lisica
o čuj me hermelin
o čuj me čuj činčila
o čuj me kuna
o čuj me čuj podgana pižmovka
o nutria o plevnati otep mesa

in kopitljajo zvezde: človek
ni naš sin ljubljani

9
šipe zvezd se razsvetlijo
lug luči rosi rosi
in parklji vode kopljejo
in parklji kopnega udarjajo
nagrobnik blagrov se drobi

za šipami nasmehov poskakuje
trop podgan
tako je pisano

10
navijam se okrog žeblja zabitega skozi
rojstvo in skozi smrt

kasiopeja črvov nad mano visi
bisage besed me krivijo

vrti se vriskajoča plošča lune
vrti se pehar sonca

nasad ljudi se pa duši pod listi
mesojedimi
ki smo jih obrodili

trta ki se
privija
(post ille)

1
naj vstopi
moja bela mravlja
naj vstopi
moja bela miš
mar je ta angel zame odbran
od vekomaj do vekomaj

kljub pomnožitvi kruha in rib
to pohajanje z menoj
med visokimi mestnimi kočam:
utruja ju
in grizeta in praskata

v trti ki se privija
se šopirita in grejeta
prebežnika od tebe do mene
od mene do tebe

2
tolci tolci klin
saj rajska trta
trta rajčica

oblake iz ptic bo prebodla
vrtince žuželk bo prebodla
gospodov mimohod:
liste pomaka v sončevo
skledo
korenine žene
do luninega droba

sveti družinski zrak
posipa ju s cekini
svet s skopljeno dušo
je je ponudil hrbet

3
vleci vleci dreto
zazidali so okna na ulico
na hrbtu nemirike
klečijo zidarji
klečijo na mrtvih zidarjih

raztezam se in krčim
srcu so vzeli skorjo
in jo dali lakomnemu razumu
pohodili so zrno rok
in slavijo kali nog

svet poveša glavo
na kavlju za razkosavanje
ptice brzdaajo petje
rastline silijo iz svojih platnic

4
deveta briga vendar
če odfrjota meso
in če duša odfrjota
če odide tisti ki nam obljublja
blagre
in se ne vrne
ker nima več priti

meso naju loči
a povedal bi mu
tukaj me psujejo
res povedal bi mu
da natolcujejo da so boljši
od njega
res povedal bi mu
da me povsod obrcajo
kadar potrkam v imenu bližnjega
povedal bi mu
da je bil resnično poklican
med mrive zato
da ga obljajajo

5
kaj bo moj prav
kaj bo tvoj prav
omagata človek in zemlja
obležita drug na drugem

kot lisica zvitorepka
zvit klobčič je to

včeraj pokopana deklica
na grobu ždi
mečico smrti zamišljena
v gnilo cvetje drobi

pobeljeni smo za božanstva
ki imajo priti k nam
na okrevajoči ulici bomo pestovali
svetlikajoče se oči usode
in v tem je križ

6
ti mene do praga
metla metlica
in meso liže zid
duša ga ruši
mikroskopske veverice trohnobe
glodajo oreh prsi

konj trikrat večji od kmetovega
konj konca
se je ustopil nadne: besni
in z usodo opleta

kanarčki so se s sprehoda vrnili
s pavolo obzorja v kljunčkih
trto ki se privija krivijo
pripogibajo do krempljcev rož

prvine tope se
sidro časa topi se
podplati kraja cepetajo
bramor večnosti se je zalezal
k nam

7
cikcak skoz množico
sol daljnih zvezd
ti razžira mehke dele
ti posvojenka daljav
ti moj pribor življenja

veter vabi na poroko z rožami
naj le vabi naj le vabi
grme s smrdljivimi lasmi
tkivo božjih ptic naj dvigne
na svoj jambor

ti si posvojenka in posvojenka
hodiš s škafo po luč in
z jerbasom po lepoto
v preteklost in prihodnost
brez zasledovalca
in zgodi se ti
kar se more tebi
pripetiti nujnega

8
ljubezen je rezilo
v nožnici sovraštva

podrži to v desnici
še kakšen dan
nekateri prikrivajo štiri roke
in dva jezika
podrži to kot biser pod jezikom
še kakšen dan

iz buč rezljajo ženine
in režejo neveste

obrni to zrcalo v steno
še za kakšen dan
velbeseda
dolginka je zastrta

9
kapnico tvoje duše
ližejo ovčke besed
ližejo ovni glasov
in kozhči

vrzi se na ognjišče mesa
med plamene krvi
izsuši kapnico oči
obrni sonce v steno

kdo nama da kozliča
da se poveseliva
tistega črnega
tistega belega

10
loki čutov so obešeni
nazaj na slepa vrata
rano na vratu spenjaš
z debelo verigo

odganjam udomačeno govedo
s svojih pleč
ti ga kličeš z rjastim jezikom
in z želom spola

zvezde že tekajo po stegah obzorja
naslanjajo vršičke mladih prsi
na šipo praznine
pivkajoč v presenečenje
ki ga je treba le požeti

devetindevetdeset stopnic
hiti naproti stoti
kotel z vrelo smolo
slednjči počti

• med knjigami • med knjigami • med knjigami • med knjigami • med knjigami • med knjigami •

Finžgarjeva pisma Ferdinandu Koledniku

Zbral, uredil in pojasnil Martin Jevnikar.
Izdala in založila Družba sv. Mohorja v
Celovcu 1971 za stoletnico rojstva F. S.
Finžgarja, 152 str.

Knjiga je sestavljena iz treh delov: iz uvoda, v katerem predstavlja urednik pisatelja F. S. Finžgarja in njegovega dopisovalca, prevajalca dr. Ferdinanda Kolednika, iz osrednjega dela, v njem je pomatirano besedilo 86 pisem, razglednic ali dopisnic s pojasnili Martina Jevnikarja, in iz bibliografije spisov in prevodov dr. Ferdinanda Kolednika; na koncu tega dela je še kratek seznam nekaterih poročil in ocen o prevodih.

Dopisovanje med Finžgarjem in Kolednikom je trajalo zadnjih trideset let Finžgarjevega življenja (1932—1962). »Razvilo se je v pravo prijateljstvo, saj je segalo od izrazito literarnih zadev do odkritosrčnih in zaupnih izpovedi na obeh straneh« (M. Jevnikar).

Pisma so za raziskovalca znamenja na življenjski poti slehernega javnega delavca; marsikdaj razkrijejo prenekatera dejstva, drobna, pomembna, celo osupljiva, vedno pa pomagajo razbliniti ali vsaj omejiti mit o avtorju in razjasniti njegovo človeško podobo. Ko je Izidor Cankar izdal Pisma Ivana Cankarja (1948), doslej najpomembnejšo in najboljše literarno korespondenco pri Slovencih, je imel namen, kot je zapisal v uvodu, pripraviti »najzanesljivejše gradivo za njegov življenjepis, analizo njegovega dela in njegovo dušeslovno karakteristiko«. Namenil jih je zgodovinarjem, sociologom, teoretikom umetnosti in drugim raziskovalcem. Tudi drugi urednik Cankarjevih pisem, Jože Munda, je v 26. knjigi Cankarjevih Zbranih del (1970) zapisal podobno misel: »Njihov pomen je predvsem v tem, da pojasnjujejo notranje in zunanje pobude pri nastajanju Cankarjevih del in pisateljevo življenje.«

Finžgarjeva pisma so najprej pomembno pričevanje o njihovem avtorju, pa najsi iščemo v njih stavke, v katerih izpoveduje svoje življenjske in umetniške nazore, ali jih vrednotimo kot dokument časa ali pa jih sprejemamo kot kroniko Finžgarjeve življenjske jeseni. Potem so ta pisma zapis o trpkosti slovenske umetniške besede v svet in o človeku, Finžgarjevem stanovskem tovarišu, ki si že od svojih študentskih let dalje prizadeva, da bi ta literarna pot bila uspešnejša. Ta ambasador naše literature je dr. Ferdinand Kolednik, rojen Mariborčan, Slovenec, večni popotnik, član društva kanadskih pisateljev in kanadski državljan, velik poznavalec jezikov in — prevajalec. To je tisti človek, ki mu je nekak prevajalski konjiček Jurčičev Jurij Kozjak; sam ga je prevedel v devet jezikov in pridobil še druge, tako da je delo prevedeno že v 46 jezikov. To je največkrat prevedeno naše leposlovno delo. Uradnega priznanja, našega, za to

Likovni prispevki v tej številki so dela pionirjev, udeležencev Male Groharjeve kolonije v Škofji Loki leta 1971

Ljubi gospod!
Danes sem prejel vaše pismo in
njem 5000 din. Od dolarjev pa je pre-
šla cena 2400 dinarjev. Tako
nirokovitost daješ! Miskar veš!!
Mi to ba: Si endovito nobel en
dolarovik. Torej nekaj! Spj simam
toliko, la živim.
Zaradi prevodov pa tole: Ti pism
nepiši, kaj ti pet prevajal, ko preni
načrt pravi v podpis. Tam pes ne
vem, slomu sem dovolil. Edino ga
prebrati jezik se dobro spominjam za
premi
Torej ti napiši, ker želiš, jare bom
pa prebral in podpisel. Sam rad
vse pozabljam. Šker sem in
vedna bolčica v nosi! (Isobias)
ne zna je nihče povrniti in
krog brati.

Posnetek iz Finžgarjevega pisma Ferdinandu Koledniku (brez datuma, poštni žig 29. 9. 1960)

veliko delo dr. Kolednik še ni bil deležen, dolžni pa smo mu tudi obsežnejšo predstavitev v revialnem tisku.

Ko je med Finžgarjevimi deli izbral Kolednik najprimernejše za prevode, se je predvsem odločil za roman Pod svobodnim soncem, potem za Deklo Ančko, Strice in za Sedem postnih podob. Največ v zvezi s temi deli je nastala tudi korespondenca, objavljena v tej knjigi.

Iz pisem je razvidno, da sta se sročala značajsko povsem različna človeka: Finžgar — večni dvomljivec v uspeh naše književnosti («Tako sodim: S slovensko knjigo v tujini je križ. Silno majhni smo in po svetu malo znani.»), Kolednik — neuničljivi entuziast, trma, ki ne neha za nobeno ceno in ki po Finžgarjevih besedah odpira »majhno okence, da bi svet ne gledal samo naših jezer, gora prelepih«. Finžgar je zavzel enak kritični odnos tudi do svojih knjig; dvomil je v njihovo uspešnost v svetu, pri tem pa odkril eno izmed temeljnih značilnosti lastne ustvarjalnosti, ki je hkrati problem skoraj celotne slovenske književnosti sploh: »Dobro razumem, da sem se pri vseh spisih tesno držal le našega uboga ljudstva in sem morda res tisti pisar, ki je pisal po jeziku in vseh vsebinah zgolj slovensko. Morda premalo občečloveško« (27. sept. 1956).

V pismih zadnjih let se pisatelj poslavlja; zaradi starosti mu pojemajo telesne moči in čedalje bolj pogosti so stavki: »Napak je polno. Oči mi slabijo — gremo h koncu... Ne morem več pisati. Tako sem slab... Sam rad vse po-

zabljam... Le smrti si želim.« Naravnost ganljiva je Finžgarjeva izjava, ko je pri devetdesetih letih bral svoje Strice in o njih pisal Koledniku (13. julij 1960): »Jaz sem jih pozabil in sedaj jih berem. Ni slabo! Popolnoma sem jih pozabil... Niti vsebine se več ne spominjam... Sedaj sem prebral Strice, nič več nisem vedel o njih. Izvrstni so!«

Finžgarjeva pisma Ferdinandu Koledniku so dopolnilo k pisateljevi umetniški in človeški podobi, kakršno razodevajo njegova dela in kakršno je sam razkril v Letih mojega popotovanja. S to knjigo nam postaja človeško še bližji; zdi se, kot da smo se nič kolikokrat menili z njim, z dobrim, a strogim človekom, strogim do sebe in drugih. Zaradi sistematične ureditve pisem (kronološki vidik), izčrpnih uredniških pojasnil, poglobitev in zgodovinskih opomb pa sodi delo med tiste znanstvene edicije, ki so bogat vir za najrazličnejše preučevalce naše preteklosti.

Stanko Simenc

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor: Milan Batista, Anton Miklavčič, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Albin Učakar, Crtomir Zorec in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk. Lektor Franc Drolc.